

НЕКА РАЗМИШЉАЊА О 1948. ГОДИНИ И ЈУГОСЛАВИЈИ*

Нећу говорити о књизи колеге Бранислава Ковачевића „Комунистичка партија Црне Горе 1945—1952.” јер сам као један од рецензата већ дао своје мишљење и истакао да ова књига представља видан допринос не само историографији Црне Горе, него и историографији Југославије и да је, посебно о 1948. години, по мојој оцени, направила највећи продор у истраживању и објашњавању неких суштинских проблема ове за нас, тешке године.

Овде најпре желим поновити оно што сам већ написао у својој рецензији о Ковачевићевој интерпретацији 1948. године, а онда истаћи нека питања и проблеме у вези са том са наше стране неизазваном борбом од стране Информбироа. „КПЈ у време борбе против Информбироа”, Ковачевић обрађује у петог глави своје студије и објашњава нам један од најтежих периода кроз које је пролазила КПЈ у својој борби за заштиту своје аутентичне револуције и своје независности. Кроз одељке: Информациони биро комунистичких партија, Отпор стаљинизму, Начин извештавања јавности, Активност Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору у 1948. години, и, Ескалација и јењавање Информбироа у Црној Гори, — аутор веома документовано описује како методе стаљинизма у циљу потчињавања КПЈ својој хегемонистичкој политици, тако и одлучности Партије и народа Југославије и Црне Горе посебно, да се пружи достојан отпор тим бруталним методима. Ова глава, која говори о одређеним слабостима појединаца и мањих група (чланова Партије) у Црној Гори, исто тако потврђује, са научног становишта, колико је требало уложити напора да се у Црној Гори, која је многим нитима била везана за „мајку Русију”, за Лењина и Стаљина, преовла-

Израгање на Округлом столу у Титограду о књизи др. Бранислава Ковачевића: КП у Црној Гори 1945-1952, одржаном у Титограду 29. априла 1987.

дају те мистификације и догме и да се, са релативно малим ожиљцима, изађе као победник. Лично сматрам да је ова глава најбољи део књиге, мада су и остале на потребној научној висини.

А сада бих поставио свима нама неколико питања и изнео неке дилеме у вези 1948. године!

Зашто сматрам да је 1948. година најтежа година у историји нашег револуционарног покрета од његовог уједињења 1919 године? Зашто сматрам да се 1948. година по својој тежини, по трагичности, по тешким искушењима и заблудама као и по жртвама у кадровима, може упоредити са нашим страдањима у току НОР-а, а у неким питањима их и превазилази?

Зашто сматрам да о 1948. години као години великог развоја и њеним последицама на даљи ток унутрашњег развоја, до сада се није озбиљније бавио ниједан научник (сем појединим аспектима) нити дао праве анализе и оцене и указао на ову годину, као на годину која је зауставила наш нормалан развитака и у много чему допринела да се одступи од основног класног концепта и попусти пред националистичким, малограђанским и ситнобуржоаским стремљењима, која су, преко својих представника, (који су се увлачили у Партију после 1948.) остваривали своје антикомунистичке циљеве и истискивали многе праве револуционаре?

Зашто се бирократско-етатистички концепт управљања после 1948. године и поред увођења самоуправљања и прокламоване демократизације, није битно смањивао, него у многим доменима и јачао, а демократија само декларативно постизала виши ниво?

Знам да ће многи на ова моја питања поставити нова, која су исто тако важна и нужна за схватање и тумачење 1948. године и доказивати, што је потпуно тачно, да нам је та иста 1948. година, иако година тешких искушења, била и година провере наших дотадашњих путева, наших ставова и наших заблуда. Да је то била година која је Југославији, не само у међународном радничком покрету, него и у свету уопште, донела огроман углед и извела је на светску позорницу као веома значајан субјект међународне политике и да тај углед и данас с правом ужива. Све је то тачно и ја се са тим потпуно слажем. Али свака медаља има две стране, а ми смо изгледа више вољни да приказујемо ону сјајну, блиставу страну и да се њоме китимо, а ону другу, тамнију скривамо бојећи се да она не потамни ону лепшу и сјајнију.

Лично сматрам да је дужност савремених, и то млађих историчара, који не робују ни политичким ауторитетима, ни табу темама, — да храбро и истинито почну проучавати и ону засенчену страну медаље и тако одговоре на многа питања која се по-

стављају у вези нашег унутрашњег развоја после 1948. године, за коју нису дати прави одговори. Мислим да би се таквим радом дао не само велики допринос савременој историји, него и помогло да се многи наши савремени проблеми боље сагледају и почну решавати.

Пошто ме 1948. година већ дуже времена заокупља и као историчара и као сведока тих догађаја, покушаћу да у најкраћим цртама изнесем нека своја размишљања у вези са напред постављеним питањима и укажем на неке битне елементе, који су утицали на даљи ток нашег развоја.

После величанствене победе у току НОР-а и социјалистичке револуције и огромних жртава датих за своју слободу, када су сви материјални и духовни потенцијали земље покренути за обнову и изградњу ратом опустошене домовине и када су се почеле лечити ране од ратних страдања, — над народима Југославије се надвија једна нова, исто тако страшна опасност као што је био рат и окупација. Та опасност је била утолико тежа јер је долазила са оне стране одакле јој се нико није надао — од нашег дојучерашњег најближег савезника, који нам је у току рата био највиша нада и највиша морална подршка и у кога смо сви највише веровали и у њега заклињали. Зато нам је тај изненадни и неизазвани Стаљинов напад нанео непроцењиве штете, пореметио све планове и битно успорио стваралачки рад на скоро свим секторима нашег унутрашњег развоја.

Управо та изненадност и неочекиваност тако драстичног напада на нашу слободу и суверенитет деловао је и код чланова Партије и код великог дела становништва као снажан стрес, а код руководства Партије изазвао велику бојазан од расцепа у Партији. Из ове бојазни произтекло је веома оштро реаговање на сваку и најмању колебљивост код чланства. Руководство је полазило од становишта да би колебљивост погодовала расцепу а да би расцеп значио потпуно губљење битке са стаљинизмом, из чега би лако могао следити грађански рат и губљење независности. Ситуација је заиста била веома тешка, времена није било за велика размишљања. Унутарпартијска демократија, која је до напада ИБ-еа била у Партији веома присутна, такорећи одједном је суспендована. Врх Партије је дао огромна овлашћења органима УДБ-е* и тако се Врх Партије и врх УДБ-е у многоме удаљио, не само од чланства Партије, него и од многих нижих руководства. Демократски централизам је све више бледио, а одлуке врха Партије постале су неприкосновене. Не само они који су се изјашњавали за ИБ, него и они који су се колебали по неким питањима, без велике провере стрпавани су у исти табор и про-

глашавани издајницима, према којима су предузимане строге репресивне мере.

Из овако створене атмосфере произашла је једна од најтежих последица за даљи развојни пут — угушивана је критика, односно сузбијана је унутарпартијска демократија. Довољно је било да неко на партијском састанку постави неко питање, које није било уобичајено, па да се одмах у њега посумња као колебљивца, а у неким срединама и да му се одмах прилепи етикета информбировца. Ако је неки члан КП у неким срединама оправдано критиковао поступке неког руководећег друга, често се та добронамерна критика тумачила као критика са информбировских позиција, што је и те како утицало на гушење критике и на слабљење идејне основе и морала унутар партијских организација.

Трећи елемент који је допринео развоју многих слабости унутар Партије и друштва уопште, јесте губљење доста великог броја старих револуционара и бораца, који су се изјаснили за ИБ и на чија места су дошли многи којима није било много стало до социјализма, него су калкулантски приступили Партији, како би нешто ућарили за свој интерес. Губљењем приличног броја својих бораца, Партија је морала тражити нове, који ће је подржати и следити њену борбу против новог опасног непријатеља. Курс за пријем у КП из редова СКОЈ-а и друге напредне омладине био је исправан и нужан, али пријем оних који су се само декларативно изјашњавали за борбу против стаљинизма, а и даље остајали на својим идејним позицијама, било, по моме мишљењу врло штетно, јер су се управо кроз тај слој новопримљених чланова у Партији почела осећати струјања многих девијација страних марксистичкој идеологији. И што је још веома значајно, деструктивно су деловали на дотадашњи партизански морал. За ово питање би биле потребне не једна, него неколико студија, које би показале где, кад и како је настајала ерозија нашег морала стеченог у току НОР-а и потврдиле би се речи Б. Ђопића, да нам се кроз кревет увлачила страна идеологија у све поре нашег друштвеног живота. Да напоменем само једну од људских слабости — то је питање сујете и отпора према критици. И многим нашим руководиоцима више су одговарали они који су им ласкали, него они који су им другарски скретали пажњу на неке њихове слабости. А управо су ови од новопримљених чланова били мајстори за удварања разних врста.

Све је ово утицало да се врхови руководећих структура постепено отуђују од народа и претварају у елиту са ексклузивним летовалиштима и другим привилегијама, да стварају законе како њима одговарају (изборни систем, Устав 1974. г. итд.) и да за свој рад скоро никоме не одговарају. Чак и данас када смо у тешкој привредној, политичкој и моралној кризи, многи се не базирају много на захтеве радника, ни на предлоге науке, него истрајавају у својим и нашим заблудама. Ето зашто ја сматрам да нам је 1948. година и година славе и угледа али и година развођа, одакле су се почеле рађати многе деформације и рушити многи постулати револуције.

Душан Живковић